

2021

Місто
давнє,
сіверянське...
Мена

Міста і містечка
Чернігівщини
Історико-краєзнавчі нариси

Департамент культури і туризму,
національностей та релігій
Чернігівської облдержадміністрації
КЗ «Чернігівська обласна бібліотека для дітей»

Міста і містечка Чернігівщини

Місто давнє, сіверянське...

Мена

(історико-краєзнавчі нариси)

ВИПУСК 11

Чернігів-2021

УДК 016:93/94

Укладачка Л. М. Казакова

Літературний редактор Г. М. Вечерська

Відповідальна за випуск Т. М. Клюй

Місто давнє, сіверянське... Мена: історико-краєзнавчі нариси / Чернігівська обласна бібліотека для дітей ; уклад. Л. М. Казакова. – Вип. 11. - Чернігів, 2021. – 22 с. - (Міста і містечка Чернігівщини).

Дайджест знайомить читачів з історією, пам'ятками історичного містечка Мена на Чернігівщині.

Територія сучасної Мени була заселена у давнину, про що свідчать виявлені тут поселення епохи бронзи (II тисячоліття

до н. е.) і раннього заліза (юхнівська культура, V – III ст. до н. е.), а також ранньослов'янські поселення перших віків нашої ери і сіверянські VIII – X ст.

У районному краєзнавчому музеї зберігається немало археологічних знахідок, виявлених на території Мени та в її околицях, які є підтвердженням існування на території міста давніх поселень, 3-4-тисячолітньої давності.

У 1955 році при добуванні торфу в поймі річки Мена були знайдені три бронзові браслети і фігурна застібка-фібула, які датуються VII – VIII століттями і свідчать про давні торгівельні зв'язки краю. На місці добування торфу було виявлено рештки досить великого судна, які є підтвердженням того, що річка

Мена у давнину була судноплавною. Цікаво, що й нині прилегла до річки місцевість у напрямку до села

Величківк
а зветься
Пристань.

Про
наявність
торговельн
их зв'язків
з іншими
народами
свідчить
виявлений

у Стольному скарб римських монет від Антонія Пія до Луція Вера. У домонгольський період Київської Русі (IX-XIIIст.) літописи згадують такі міста району : Блистовіт (1151р.), Хоробор (1153р.), Мена (1066р.), Березна (1152р.). Крім літописних джерел є ще й археологічні дослідження городища та курганного могильника в смт. Березна, залишки міста Блестов у Блистові, городище та курганний могильник («Юркова могила») у Мені, городище міста Хоробор в смт. Макошине (там встановлений державний

охоронний пам'ятник), замок-городище у Волосківцях, двоє городищ у Чемарове біля Дягови, городища в Киселівці, Феськівці, Величківці, поселення в Жовтневому. У цьому ж селі маємо ряд половецьких курганів. На вершині одного з них стояла кам'яна баба. Звідси походить назва села Баба – так називалось Жовтневе (зараз Покровське) до 1936 р. А взагалі, на території Менського району

сосницьки

й

краєзнавец

ь Ю. С.

Виноградс

ький у 20-і

роки ХХ

ст.

нарахував

50

курганів різних часів – від скіфських, козацьких до шведських. У жовтні 1239 р. орди хана Менгу зруйнували міста й поселення краю, деякі з них так і не піднялися. Мена вперше згадується в 1066 році. Цікаву довідку про Мену можна знайти в “Географическо-статистическом словаре Российской

империи”. Ось що там пишуть:

“Местечко это еще в X в. было значительным и крепким городом. В 1066 г. город был взят Святославом и Всеволодом Ярославичами, при чем жители были изрублены. В 1104 г. к нему без успеха подступали войска князей русских. В 1115 г. Мена была осаждена Великим князем киевским Владимиром Мономахом”

У праці “Историко-статистическое описание Черниговской епархии” Ф. Гумілевського про Мену сказано: “Город, без сомнения, дотатарский”.

У другій половині XIV ст. місто увійшло до складу Литовського князівства. У 1408 році під керівництвом князя Свидригайла було організоване посольство до Москви з метою одержання допомоги у боротьбі за визволення. У складі цього посольства згадується і менський князь Урустай.

Чому таке незвичайне ім'я менського князя? Урустай

був, напевне, родичем литовського воєводи, князя Івана Глинського, який володів великою територією на Придесенні, в тому числі містом Хоробором, назву якого нині зберегла невелика річечка, що впадає в деснянську затоку Лиман біля макошинського заводу “Сільгоспмаш”. А неподалік від неї, на підвищенні – велике городище, залишки давнього міста – археологічна пам’ятка, яка нині взята під державну охорону.

Іван Глинський – татарин за походженням, нащадок відомого хана Мамає. Отже, й ім’я князя менського Урустай – татарське. До речі, в документах XIV ст. згадуються імена литовських підданих татарського походження – Кук та Максак. Можливо, від цих імен походять назви близьких до Мени населених пунктів – Куковичі та Максаки.

Із 1503 року Мена була в складі Московської держави, а в 1619 році увійшла до володінь Польщі. Значні маєтності на Чернігівщині мав польський магнат Адам Кисіль. У 40-х, на початку 50-х років у

Мені існував його замок, який був добре укріплений. А в 1653 році, під час визвольної війни українського народу, коли польська шляхта втекла з Мени, замок Адама Киселя було зруйновано повстанцями.

У 1654 році місто стало адміністративним центром

Менської

сотні. За описом цього ж року Мена була добре укріплена, обнесена валом, біля якого в різних місцях знаходилося десять сторожових веж (башт), а до річки йшло сім підземних ходів з метою забезпечення жителів водою на випадок облоги.

Менська козацька сотня входила спочатку до Ніжинського полку, а потім до Чернігівського. На

території Менщини було створено також Березнянську, Синявську, Киселівську і Стольненську козацькі сотні.

Менська сотня на чолі з сотником Гнатом Васильовичем Сахновським приймала участь у боротьбі проти шведів і Мазепи.

Мена користувалась так званим Магдебурзьким правом, мала своє міське самоуправління.

У 1730 році була збудована міська ратуша, у функції якої входили судові справи, керівництво торгівлею,

ремісничими справами, міським будівництвом.

У 1749 році менські міщани надіслали скаргу цариці Єлизаветі з проханням відновити їх давні права і привілеї. До речі, у цьому цікавому документі, вперше опублікованому нашим земляком, істориком О. Лазаревським у 1866 році, менські міщани писали:

“Город Мена из давних же лет писан городом и ратуша в городе Мене имеется... и писано его не местечком, но настоящим городом Меною”.

Сотенним містом Мена була до 1782 року.

Із 1802 р. Мена – центр волості Сосницького повіту Чернігівської губернії. Хоча Мена йменувалася надалі позаштатним містечком, але продовжувала відігравати значну роль у розвитку торгівлі на Чернігівщині. Головне місце відводилось тютюну. Недарма навіть існувало прислів'я: “Местечко Мена – столица тютюна”, збір становив 100 тис. пудів. Його продавали не тільки на Чернігівщині, але й на Дону, у Білорусії, Москві, Петербурзі.

У 1825 р. в Макошине будується один з перших в Україні цукровий завод, а в 1838 р. цукровий завод

було побудовано і в Стольному.

Великого значення для розвитку району мала побудова залізничної дільниці Бахмач – Тереховка у 1873 р. Згодом ця залізниця стала називатися Лібаво-Роменська. По ній вивозились у Прибалтику і Західну Європу хліб, худоба, тютюн, пресоване придеснянське сіно та інша сільськогосподарська сировина. Мена стала залізницею III класу, Макошине – IV класу. Волосним центром Мена лишалася і після революції 1917 року, до 1923 року, цього року вона стала селищем міського типу.

Напередодні першої світової війни в Мені діяло кілька невеликих підприємств та два парові млини, маслобійня, майстерня з виготовлення упаковки скляної тари і сушарня для тютюну. У Мені і селах виготовлялись килими, плахти і рушники, у Стольному була відкрита спеціальна майстерня.

У Мені була відома школа середини XVIII ст. (31 учень), церковно-приходська школа поч. XIX ст., міністерське двокласне училище з 1868 р. і однокомплектна початкова школа з 1890 р.

У кін. XIX – на поч. XX ст. місцеві земства активно

будують школи, лікарні, ветпункти, дороги, мости. У Мені було відкрито земське ремісниче училище, земська лікарня, де працювало два лікарі, з 1890 р. діяла аптека. У 1889 р. заснована земська бібліотека-читальня.

Із 1932 року Мена – районний центр. У грудні 1966 року постановою Верховної Ради УРСР Мена була віднесена до категорії міст районного підпорядкування.

Перед війною на Менщині працювало 4 середніх, 15 неповно-середніх та 11 початкових шкіл, навчалося понад 9000 учнів, їх навчали 319 учителів. Велася боротьба з неписьменністю дорослого населення. У

населених пунктах відкривались бібліотеки, хати-читальні, клуби. Із 1934 р. в Мені працює кінотеатр і пересувки по селах.

Мирна праця була перервана війною. На фронті було мобілізовано 11,5 тис. жителів району, не повернулося 9195 бійців. Боролися меняни з ворогом і у складі партизанських з'єднань Чернігівщини, Білорусії, Прибалтики, невеликих партизанських загонів і підпільних патріотичних груп на території району.

Нацисти ввели на окупованій території режим терору. Вони вигнали в рабство 1339 жителів району, розстріляли 960 чоловік, спалили 903 двори.

Про страшну трагедію в Домницькому дитбудинку, де нацисти з поліцаями знищили 90 дітей і 8 дорослих-інвалідів, свідчила обласна газета після визволення в кореспонденції «Детоубийцы».

На фронтах Другої світової війни воювали 910 осіб, з них 457 загинули.

Давня і багата історія Менщини достатньо повно відображена в експозиції Менського краєзнавчого музею, створеного в 1954 р. за ініціативою місцевого краєзнавця В. Покотила.

У Мени знаходиться заповідний об'єкт загальнодержавного значення – Менський зоопарк, заснований у 1976 р. місцевим жителем Г. Полосьмаком. Площа дорівнює 9 га. Зоопарк налічує близько 560 тварин, представників 120 видів, з них 17 занесені до Всесвітньої Червоної книги та Червоної книги України. Звірів та птахів виділяли зоопарки Єревана, Санкт-Петербурга, Одеси та інших. Чехословацькі друзі подарували золотих фазанів, з Куби моряки привезли крокодилів.

За 4 км від Мени на березі природного мальовничого озера в урочищі Остреч знаходиться унікальна здравниця Чернігівщини – санаторій «Остреч». Сосновий ліс, прозора і лагідно-чиста вода, відпочинок на золотому піску озера роблять його привабливим як для короткочасного, так і тривалого відпочику. Одним із найцінніших багатств здравниці є мінеральна вода, що за своїм складом аналогічна кримським мінеральним водам, а також цілющі торфогрязі.

Діти можуть відпочити у дитячому таборі «Казковий», розташованому в мальовничому урочищі «Остреч» за 4,5 км від Мени поряд з санаторієм

«Остреч».

Сучасний вигляд міста в основних рисах сформувався в 1960-1980-х рр.. Було забудовано центр, побудовано промислові підприємства – завод виробництва продтоварів, консервний завод, маслозавод, елеватор та інші.

Побудовані нові або модернізовані існуючі промислові підприємства: сирзавод, завод із виробництва картопляних чіпсів та глибокого заморожування овочів, заводи по розливу мінеральної води та безалкогольних напоїв, виготовлення гофтарі. Також створені або реорганізовані сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства.

Рекомендуємо почитати:

1. Магула А. Мена – місто давнє, сіверянське : щодо висвітлення історії давнього населеного пункту в публікаціях О. Салтана / Магула А. // Сіверянський літопис. – 2016. - № 1. – С.148-175.
2. Павленко С. Татарські хутори на Чернігівщині / Павленко С. // Чернігівщина. – 2012. – 29 листопада. – С. 9.

3. Примак І. Мена була містом чотирьох церков / Примак І. // Світ-інфо. – 2018. – 15 лютого. – С. 14.
4. Салтан О. Історичний, хронологічний та топонімічний аналіз походження міста Мени : історія міст і сіл / Салтан О. // Сіверянський літопис. – 2015. - № 2. – С. 91-128.
5. Соломко А. Любов моя – Мена / Соломко А. // Київ. - № 3-4. – С. 13-15.

Читайте в Інтернеті: вебліографія:

Мена (місто) [Електронний ресурс] // Вікіпедія. Вільна енциклопедія: [веб-сайт]. – Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D0%B0_\(%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D0%B0_(%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE)). – Дата останнього доступу: 15.09.2021. – Назва з екрану.

Менщина історична. Історія Мени від

дохристиянської епохи до нашого часу [Електронний ресурс] // Менщина: [веб-сайт]. – Режим доступу : <https://mena.org.ua/blog/menschyna-istorychna-istoriya-meny-vid-dohrystyyanskoji-epohy-do-nashoho-chasu/>. – Дата останнього доступу: 15.09.2021. – Назва з екрану.

Коротка історія Менського району [Електронний ресурс] // Менський краєзнавчий музей імені В.Ф.Покотила: [веб-сайт]. – Режим доступу : http://mena-museum.cn.sch.in.ua/istoriya_rajonu/istoriya_naselenih_punktiv/kоротка_istoriya_mensjkogo_rajonu/. – Дата останнього доступу: 15.09.2021. – Назва з екрану.

З історії Мени [Електронний ресурс] // Менський краєзнавчий музей імені В.Ф.Покотила: [веб-сайт]. – Режим доступу : http://mena-museum.cn.sch.in.ua/istoriya_rajonu/istoriya_naselenih_punktiv/z_istorii_meni/. – Дата останнього доступу:

15.09.2021. – Назва з екрану.

Історична довідка [Електронний ресурс] // Менська міська рада: [веб-сайт]. – Режим доступу : <https://mena.cg.gov.ua/index.php?id=331274&tp=page>. – Дата останнього доступу: 15.09.2021. – Назва з екрану.

Місто давнє, сіверянське... Мена

(Міста і містечка Чернігівщини)

Історико-краєзнавчі нариси

Матеріал підготувала: Л. Казакова

Літературний редактор: Г. Вечерська, О. Волченко

Комп'ютерна верстка: О.Гашлик

Відповідальна за випуск: Т. Клюй

Видавець:

Чернігівська обласна бібліотека для дітей

вул.Рокосовського, 22а

м.Чернігів 14032

тел..0462-95-19-45

<http://ostrovskogo.com.ua/>

E-mail: ostrovskogo@online.ua